

Drukke en ruzie op en om de Haanwijkersluis

Zo'n 25 keer per jaar opent de sluiswachter de deuren van de Haanwijkersluis in Harmelen. Meestal omdat een pleziervaarder wil passeren. Dat was in de 17e eeuw wel anders. Toen stond de wachter dag en nacht klaar voor schippers op doorweg naar Woerden, Leiden of Utrecht. Het was druk op handelsroute de Oude Rijn. En als het druk is, is er stress, en spanning leidt wel eens tot ruzie.

TEKST BINA AYAR

De Haanwijkersluis is nu een Rijksmonument. De sluis is de enige die over is van de drie in het gebied. De schutssluis was overigens oorspronkelijk een dam. Het Groot Waterschap van Woerden had die in 1413 aangelegd om het water van het hoger gelegen Waterschap Bijleveld te keren. Twee eeuwen later klagen schippers dat zij dankzij de dam niet direct van Woerden naar Utrecht kunnen, het omvaren kost zo'n 6 à 7 uur extra arbeidstijd. De sluis komt er uiteindelijk in 1656, maar de klachten zijn niet voorbij. Dit keer is het Waterschap Bijleveld dat jammert, over de deuren. Er zijn geen contradeuren die Bijleveld beschermen van het water van Woerden, en dat is wel nodig nu de waterhuishouding bij Bodegraven is veranderd. Woerden is niet van plan de kosten voor zijn rekening te nemen. Hier geldt nu typisch 'het spreekwoord dat die water deert die water keert' vindt het waterschap. Na een tijdje welles-nietes te hebben gespeeld, stemt Woerden in met de bouw van contradeuren. Een van de zaken die de sluis, nu eigendom van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden, bijzonder maakt, is dat er tot halverwege de 19e eeuw geen sluiswachterwoning is. Het waterschap verpacht de sluis aan iedereen die maar denkt de pacht terug te kun-

nen verdienen met het innen van 'schutgeld'. Nadeel van deze constructie voor het waterschap is dat in de praktijk alleen direct omwonenden bereid zijn de sluis te bedienen, wat de onderhandelingspositie niet bepaald ten goede komt. Toch was het ook weer niet zo dat de sluiswachter zijn handje maar op hoeft te houden om die maximaal één stuiver per schipper te vangen. De schippers doen er alles aan om onder de heffing uit te komen. Omdat open schepen maar een halve stuiver hoeven te betalen zijn sommigen zo inventief om vlak voor het passeren van de sluis hun afgedekt vaartuig open te maken. Daggelders die voor ingelanden van het Groot Waterschap werken maken bezwaar tegen de heffing. Zij verdienen net als de ingelanden vrije doorvaart, vinden ze. Ook schippers die militairen vervoeren vinden het onzin om te betalen. En dan zijn er ook ronduit grove schippers. Vooral de kleiventers staan berucht om hun onbeschaafd gedrag aan de sluis. Verschillende schippers presteren het om 'de deuren, leuningende verder aencleven van den sluijs aan stucken te varen ende merckelijck te beschadigen.'

Niet voor niets wordt in 1667 een keur uitgevaardigd waarin staat dat de schippers die de sluis beschadigen kunnen rekenen op een fikse boete van wel zes gulden.

Schelm

Dat niet altijd de schippers de boemannen zijn bewijst de zaak van schipper Maarten de Haan. Als hij met zijn te grote vaartuig de sluis door wil, onder toezien oog van sluis-

wachter Daniel Otto Hugo die er alles aan doet om het schip er doorheen te loodsen, springt de ketting van de sluis en klappen de deuren tegen het muurwerk. De schade is enorm. Hugo vindt dat de schipper daarvoor moet opdraaien. Die wil daar niets van weten waarop Hugo hem uitmaakt voor 'schelm' dat zoveel betekent als schurk, boosdoener of deugniet. Een behoorlijke belediging in die tijd want het loopt uit

op een fikse ruzie. De sluiswachter is zo geërgerd dat hij De Haan zelfs probeert te laten opsluiten, maar de schout vindt dat toch iets te ver gaan. Het voorval staat uitgebreid in de archieven beschreven, niet alleen omdat het herstellen van de schade uiteindelijk op kosten van Hugo gebeurt, maar ook omdat er meer met Hugo aan de hand is. Zo blijkt hij vaak niet op zijn post aanwezig te zijn met als gevolg file. Als Hugo ontslagen is geldt voor zijn opvolgers dat die 'altoos nuchter en bekwaam' zijn. En wanneer een sluiswachter 'onverhoopt bevonden word zich aan dronkenschap of brutaliteit schuldig te maken, mitsgaders aan het mishandelen der sluis of achterlijk te zijn in het voldoen zijner verschuldigde pachtpenningen' dan kon hij ook vertrekken. Vanaf eind 19e eeuw wordt het steeds stiller op het water. Het ver-

keer concentreert zich dan op de sporen en later de auto's. Wie nu naar de sluis en het water kijkt, kan zich moeilijk voorstellen dat hier ooit een belangrijke verkeersader lag. Toch is dat wat de geschiedenis van de sluis zo interessant maakt. En natuurlijk

het gesteggel tussen de twee waterschappen. Samen werken en integraal denken was toen nog niet zo in.

Met dank aan Frank van Rooijen, archivaris streekarchief Rijnstreek.

Een voorwerp aanmelden voor de serie 'Schatten van de Schappen' kan via redactie.hetwaterschap@uvw.nl.